

SCHRIJFSTER CONNIE PALMEN (55) SCHREEF EEN LOGBOEK over haar rouw na de dood van haar man, de D66-coryfee Hans van Mierlo. In het boek – ‘een verdichting van de werkelijkheid’ – schuwt ze intieme details niet. ‘Zodra iemand begint te schrijven, begint hij te liegen.’

h

Het is Connie Palmen die Hans van Mierlo het lijden van opnieuw een onderzoek, deze keer aan een hartklep, bespaart. Zes weken al ligt de oud-politicus in het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis in Amsterdam als gevolg van een lymfoom in de lever, verzwakt en doodziek, en ineens beseft zij dat het genoeg is geweest. 'Nee', zegt ze tegen de artsen aan zijn bed die met een cameraatje zijn slokdarm willen binnengaan. Nog diezelfde dag, op 11 maart 2010, 's avonds om acht uur, sterft Van Mierlo, nadat hij van de beademingsapparatuur is afgehaald.

48 dagen later begint Connie Palmen aan haar *Logboek van een onbarmhartig jaar*. Vrijdag is het verschenen en het is een heleboel niet. Het is niet de 'roman' over Van Mierlo die haar uitgever Mai Spijkers van Prometheus eerder per abuis aankondigde, het is niet een nieuw soort *IM*, waarin ze zich liet inspireren door haar relatie met de journalist Ischa Meijer, die in 1995 stierf. Het gaat niet in de eerste plaats over de liefde, het gaat over de rouw.

Het is een dagboek van iemand die zich door de dagen sleept. Palmen schrijft over pijn, paniek en hunkering, over

'IK LIJD, MEER DAN ANDEREN, ONDER ELKE VORM VAN AFSCHEID'

onmatig nicotine- en drankgebruik, over haar zoektocht naar verlichting in de literatuur, over de dood van nog meer geliefden, over de ziekte die Van Mierlo's dochter Marie sloopt. Af en toe blikt ze terug op de elf jaar waarin zij en Van Mierlo samen waren, tot die laatste ogenblikken in het zie-

kenhuis en zij plotseling weet: het is genoeg, het is voorbij. **Voor hem hoefde het al langer niet meer, hij was op, schrijf je.** 'Ik had het gevoel dat hij zijn leven in mijn handen legde. Hij kon niet meer willen. 'Willen moet je ook maar kunnen', zei hij altijd en daarmee citeerde hij psychiater Dries van Dantzig. Een prachtige uitspraak', zegt ze terwijl ze langs haar ogen strijkt.

Connie Palmen zit op de rode bank in haar huis aan de Amsterdamse Herengracht, in het hoekje waar ze het liefst zit. Om haar heen: foto's, foto's en nog eens foto's van Hans van Mierlo, alleen of met haar aan zijn zij. Dit was jarenlang zijn huis, waar ze samenleefden sinds ze in 1998 een relatie kregen. Na zijn dood heeft ze besloten er te blijven wonen. Ze heeft een verbouwing doorgevoerd en haar eigen schilderijen opgehangen, maar het blijft heel erg zijn huis. 'Dit is alles van hem wat ik nog heb', zal ze later zeggen.

Waarom heb je deze keer een logboek geschreven en geen roman? 'Omdat ik alles was vergeten over die eerste maanden van de rouw, ik was net zo hulpeloos en onwetend alsof ik het voor de eerste keer meemaakte. Ik dacht: waar staat het eigenlijk geschreven, ben ik nu zo abnormaal? Ik heb alle boeken over rouw gelezen, maar ik stuitte op een volledige verdwijning van die eerste tijd. En dat komt omdat het te erg is. Je móet die eerste tijd vergeten. Ik dacht: daaraan kan ik wel wat doen, zorgen dat ik niet verdwijn en dat die herinneringen niet in de Styx verdwijnen. En dan kom je toch een beetje in de buurt van wat literatuur ook vermag, namelijk dat er iets staat wat nog nooit is geschreven.'

Je kón er ook geen fictie van maken, schrijf je. Dat verdroeg je niet. 'Het verzinnen stond me tegen en het lezen van verzinsels ook. Ik kon het niet, ik kon het absoluut niet. Ik wilde alleen maar lezen over rouw, Joan Didion, Anne Philipe, Frans Thomése. Ik wilde terugvinden wat ik meemaakte omdat het leven even volstrekt zinloos is, wat zo'n eerste jaar zo hels moeilijk maakt. De enige zin ligt in dat passieve ondergaan van de pijn.'

En waarom begon je nu al na 48 dagen te schrijven en na Ischa's dood pas na tweeënhalf jaar? 'Omdat ik een heel ander doel nastreef met dit logboek. *IM* is nauwelijks een boek over de rouw, het gaat over de liefde en het in memoriam beslaat maar 29 pagina's.'

Je beschrijft de dood van Hans van Mierlo als een vorm van zelfverlies. 'De aard van de liefde kleurt de vorm van je rouw. Als er sprake is van symbiotische liefde, dan is zelfverlies na de dood van een van tweeën wel een logische consequentie.'

Precies, de symbiotische liefde. Je schrijft: 'Ik ben alleen goed in één op één, huid tegen huid, Hautnah, zoals de Duitser zegt. Als ik die ene heb, kan ik buiten de wereld.' In *IM* stonden dezelfde soort passages. Waarom zijn die grote liefdes van jou zo heftig? 'Ja, dat weet ik niet. Ik heb mezelf niet gemaakt.'

Stilte.

Ik zeg niet dat het een afwijking is. 'Misschien wel. Ik dacht vroeger dat iedereen zo met de liefde omging. Ik snap nu dat het niet zo is.'

Je bent heel lang bij Louis Tas geweest, de beroemde psychiater. Volgens hem leek het wel alsof jij dood wilt gaan aan de liefde. 'Nee, ik wil het niet, maar ik ben er wel toe bereid', antwoordde jij. Ongelooflijk. 'Ik ben bang dat het een karakterkwesie is. Het is voor mij volkomen normaal. Ik ben het pas gaan beschouwen als niet zo normaal toen anderen mij erop wezen. Anderen koesteren veel meer hun onafhankelijkheid, hun zelfstandigheid.' **Anderen zijn soms blij dat die geliefde even uit de buurt is.** 'Ja, dat heb ik nou echt helemaal niet. Ik had als kind al een diep verdriet om dingen die stuk gingen, die verloren raakten, om de dood in het leven. Dat vond ik van een angstaanjagende absoluteheid. Ik denk dat ik altijd ie-

mand ben geweest die meer dan anderen leed onder welke vorm van afscheid dan ook.'

Naast een grote liefde kan voor jou niets bestaan, ook geen vriendschap? 'Ja, dat betekent het eigenlijk wel ja.'

Maar jij en Hans van Mierlo hebben niet het leven geleid van twee kluizenaars. 'Nee, in het geheel niet. We hadden een druk sociaal leven. Maar daar zaten voor mij geen vriendschappen tussen en voor Hans minder dan mensen vermoeden. Hans was heel trouw in vriendschappen, maar als ik het er met hem over had, dacht ik: nou, ik zou dat geen vriendschap noemen. Het was vriendschap uit een noblesse obligé. Er was weinig intimiteit, weinig vertrouwelijkheid.'

Ook niet met mensen als Harry Mulisch, Hugo Claus, Reinbert de Leeuw, al die mensen met wie jullie omgingen? 'Dat waren allemaal vrienden, jazeker, ook van mij, maar niet op die manier die ik bedoel, van die hartsvrienden.'

Had Van Mierlo in de liefde ook dat verlangen naar symbiose? 'Ja, zeker. Maar ik denk dat hij dat niet van zichzelf wist.'

'Hij was vooral bang mij te verliezen, bang dat het weer zou mislukken'

Of dat weet ik wel zeker. Dat is iets waarmee hij altijd behept is geweest, zonder het te weten.'

En dat kwam aan het licht toen hij jou tegenkwam. 'Niet toen hij me tegenkwam, maar toen ik het erover ging hebben. Ik wilde alles van hem weten en vooral waarom in zijn leven nooit een liefdesverhouding is gelukt. Als je zo verliefd bent op iemand, is dat van het grootste belang om uit te vinden.'

Je begint helemaal te stralen als je hierover praat. 'Hij was een man die ik het zo gunde en die er ook zo naar verlangde.'

Kreeg hij het af en toe niet benauwd van jou? Niet bang om verzwolgen te worden door de heftigheid van al die gevoelens? 'In het begin misschien wel. Vandaar dat we ook zo moesten lachen om de uitspraak van Louis Tas. Ik zei: 'Ik geef niks meer om mijn zelfstandigheid.' Waarop Louis zei: 'Nee, en om de zijne blijkbaar ook niet.' Door het humoristisch te maken, is het duidelijk dat ik van mezelf wel in de gaten heb hoe verschrikkelijk het moet zijn om met mij om te gaan.'

Kort lachje. 'Ja, je moet er maar tegen kunnen.'

In het begin van jullie relatie sloeg hij dus wel eens op de vlucht. 'Nee, nee, hij was vooral bang mij te verliezen, bang dat het weer zou mislukken. Zijn onzekerheid is een grotere vijand geweest dan dat hij dacht: wat heb ik nu voor een woest wezen op de bank zitten.'

Die vrouw slokt me op. 'Ik slok iemand niet op. Dat is een verkeerde indruk. Dat is niet zo. Ik kan niet meer zonder iemand, maar dat is iets anders dan dat je iemand niet meer zijn leven gunt. Ik wilde hem juist zo gelukkig mogelijk maken en ik had zo mijn eigen opvattingen over wat dat was. Ik wilde dat hij zekerder zou zijn van mijn liefde en mijn trouw. Dat hij zou gaan schrijven in plaats van naar borrels gaan waarvan hij wist dat hij mensen er een groot plezier mee zou doen. Dat hij mensen minder zou idealiseren, dat hij zich minder zou laten manipuleren.'

Wat zou hij moeten schrijven? 'Zijn boek. Zijn boek over zijn leven. Hans had een prachtig boek in zijn hoofd, maar hij werd gemanipuleerd door anderen, waardoor hij veel te veel een sociaal wezen bleef.'

Door wie werd hij gemanipuleerd? 'Dat ga ik niet zeggen. Maar hij was een manipuleerbaar iemand in de brede zin des woords. Iemand die zich snel schuldig voelde.'

Was hij een bange man? Je schrijft: 'Ik ben goed met bange mannen.' Hans was een bange man, die veel moed heeft getoond, zeker in zijn politieke bestaan, ongelooflijk veel moed, maar hij was bang voor verlies, zoals alle mensen die geschikt zijn voor een symbiotische verhouding.

Wij kennen allemaal Hans van Mierlo, de staatsman. Hij hoort bij onze vaderlandse geschiedenis, hij is een icoon. En jij laat zo'n kwetsbare, intieme kant van hem zien. Heb je je daar rekenschap van gegeven tijdens het schrijven?

'Tuurlijk, maar voor mij was het geen publiek figuur. Het was mijn Hans, mijn man. Dat is altijd het dilemma als je schrijft over een publiek figuur. Eigenlijk kun je daar niet voortdurend mee bezig zijn.'

Maar het had wel consequenties voor wat je wel en niet schreef? 'Ik heb heel veel niet geschreven. Maar ik kan je helaas niet zeggen wat dat is.'

De kritiek op *IM* was dat Palmen te veel prijs gaf uit het privé domein, van haarzelf maar ook van een bekende persoonlijkheid die zich door zijn dood niet meer kon verdedigen. Een van de meest besproken passages uit het boek is de be-ginscène, waarin Ischa en zij beiden in hun broek poepen als ze elkaar op straat tegenkomen. Haar verweer is altijd geweest dat *IM* een roman is, fictie.

Haar *Logboek van een onbarmhartig jaar* is non-fictie en ze gaat er minder ver in. Niettemin: intieme schetsen van hun liefde én haar rouw. Ze beschrijft hoezeer ze Van Mierlo mist: '... zijn misselijkmakend mooie gezicht, zijn mond, zijn tors, zijn benen en armen, zijn handen. Ik wil ernaartoe, erop, hem om me heen, in me.' We mogen lezen hoe Palmen vier maanden na Van Mierlo's dood te veel drinkt op de begrafenis van jazzmusicus Willem Breuker. Weduwe Olga Zuiderhoek mailt haar naderhand dat ze mensen om de nek ging hangen, ging lallen, vileine opmerkingen maken en dat ze haar zin doordreef. 'De schaamte beneemt me de adem', noteert Palmen als ze dat over zichzelf leest.

Non-fictie dus, maar tegelijkertijd schrijft ze dat ook dit hele boek maar bitter weinig van doen heeft met de waarheid. Ze schrijft nadrukkelijk over het schrijven zelf, hoe ze ingrijpt in eerdere passages, werkwoordstijden verandert en er liever iets romaneskers van zou willen maken.

Je laat zien dat ook non-fictie een verdichting is van de werkelijkheid. Maar dit logboek ligt dicht bij de werkelijkheid dan *IM*, volgens mij. 'Ik heb het al eerder gezegd: het waarheidsbegrip is volkomen ongeschikt om welk geschreven product dan ook te beoordelen. Zodra iemand begint te schrijven, begint hij te liegen, te verdichten, te selecteren. Het 'ik' dat je opschrijft, is niet de 'ik' die op de bank zit. De man die je beschrijft, is niet de man die naast je in bed ligt.'

Maar waarom zit dit thema zo nadrukkelijk in het logboek? 'Het zit in al mijn boeken. Ik ben voortdurend bezig

... zijn
misselijkmakend
mooie gezicht,
zijn mond, zijn
tors, zijn benen
en armen, zijn
handen. Ik wil
ernaartoe, erop,
hem om me
heen, in me'

met wat fictie is en wat fictie te maken heeft met waarheid en hoe de werkelijkheid doortrokken is van fictie. Dat is mijn eeuwige thema.'

Je kunt ook niet om dat thema heen omdat jouw critici er voortdurend over beginnen, omdat veel van wat jij schrijft zo dicht tegen de werkelijkheid aan ligt. 'Ja. Ja, zeker. Al mijn boeken scheren langs datgene wat werkelijkheid of waarheid wordt genoemd.'

En nu heb je een logboek over de rouw geschreven en opnieuw heb je het erover. Probeer je je in te dekken tegen de kritiek die wellicht straks klinkt: waarom maakt Connie Palmen dit allemaal openbaar over de staatsman van wie wij allemaal een beetje houden? 'Het is geen indekken. Je ontkomt niet aan jezelf. Zodra ik ga schrijven, zal het hierover gaan. Het wordt hier des te prangerender omdat ik heb gekozen voor een dagboek dat een narratieve belofte doet: dit is waar. En ik zeg erbij: zo waar is een dagboek niet.'

Is het geen truc om critici het gras voor de voeten weg te maaien? 'Mevrouw Riemersma, ik ben niet een vrouw van trucs. Liegen, ja. Bedriegen, ja. Maar trucs, nee.'

En waarom zit het judas-thema in dit boek? 'Zodra de schrijver de pen oppakt, is hij een judas', zeg je expliciet. En: 'Schrijven is altijd een vorm van verraad.' 'Mensen vergeten dat een tweede betekenis van verraad 'openbaring' is. Jij zei net: 'Je gaat helemaal stralen.' Dat verraadt, openbaart iets. Ik vind de essentie van literatuur dat ze iets openbaart wat op geen enkele andere manier gekend of geweten kan zijn. Daarom is dit boek, literatuur in het algemeen, per definitie schaamteloos, verraderlijk.'

Verraderlijk in de zin van wat Judas met Jezus heeft gedaan of in die andere betekenis? 'In de zin van openbaren, ontdekken, blootleggen.'

Maar je kunt toch niet om de eerste en naar mijn idee belangrijkste betekenis van het woord verraad heen?

'Ikke wel. Jij blijktbaar niet. Maar de positieve betekenis is met de negatieve betekenis verweven. Goed en kwaad gaan altijd samen. Wat als positief wordt beschouwd, dat iets wordt geopenbaard, gebeurt meestal tegen de keer in. Ik wil niet gaan stralen, ik wil mezelf niet zo aan jou prijsgeven, dus mijn lichaam verraadt me.'

Ik dacht: ze zal toch niet bedoelen dat ze met dit logboek verraad pleegt aan de liefde of aan Hans van

Mierlo? 'Dat jij alleen maar kunt denken aan verraad in zo'n ingekapselde betekenis, iemand aangeven, verklikken, ja, daar kan ik niets aan doen.'

Na de verschijning van *Lucifer* heb je enorm veel over je heen gehad.

Je noemde het een roman maar pleegde

volgens critici karaktermoord op de musicus

Peter Schat. 'Kritiek krijg

ik op bijna elk boek. Het provocatieve gehalte zal ook nu groot zijn. Dat heeft maar één reden: ik vind de waarheid een afgrondelijk begrip en laat dat voortdurend zien. Ik scheer voortdurend langs de afgrond.'

Dat vind je leuk, toch?

Anders doe je het niet.

'Leuk? Het is de lust van mijn leven! Leuk... De kermis is leuk. Dit is een existentiële, noodzakelijke lust.'

Maar het gevolg daarvan kan zijn dat straks weer wordt gezegd, maar dan iets netter en minder cru: Connie Palmen is een lijkenpikker. Dat is eerder gebeurd. Haar gezicht betreft. 'Dat is een afschuwelijk woord, dat alleen maar is gebruikt door mensen voor wie ik geen enkele achting heb, minderwaardige journalisten. Is dit wat jij eigenlijk zelf tegen mij wilt zeggen?'

Ik leg je voor wat ik heb gehoord en gelezen. 'Dat vind ik luf. Kijk, ik neem in het logboek een kritiek op die in *NRC Handelsblad* heeft gestaan, nadat ik een stukje had voorgelezen: 'Openhartig en schaamteloos.' Maar schaamteloosheid is het kenmerk van literatuur. En tegen de tijd dat dit boek uitkomt, ben ik alweer zo geharnast dat het van me zal afglijden als water langs een vette eend.'

Is dat zo? Ben je niet vol angst en beven voor wat er komt aan reacties? 'Natuurlijk ben ik daar bang voor, meer dan ooit. Ik vind het een angstaanjagend boek om →

CV

Aldegonda Petronella Huberta

Maria (Connie) Palmen

Geboren 25 november 1955 in St. Odiliënberg (Limburg)

Burgerlijke staat weduwe van

D66-coryfee Hans van Mierlo

Opleiding 1986 cum laude afgestudeerd in de Nederlandse taal- en letterkunde

1988 doctoraal in de filosofie
Carrière 1991 *De wetten* (debuutroman): Gouden Ezelsoor, European Novel of the Year

1995 *De vriendschap* (roman): Ako Literatuurprijs, Trouw Publieksprijs, Huma Gouden Bladwijzer

1998 *IM* (roman)

1999 *De erfenis* (boekenweek)

2000 *Echt contact is niet de bedoeling* (essaybundel)

2002 *Geheel de uwe* (roman)

2004 *Een kleine filosofie van de moord* (essaybundel)

2005 presentator VPRO's Zomergasten

2007 *Lucifer* (roman)

2009 *Het geluk van de eenzaamheid* (essaybundel)

2011 *Logboek van een onbarmhartig jaar* (dagboek)

'Alcohol heeft nog steeds de functie van beloning'

uit te geven, omdat ik de bescherming van het romaneske niet heb. Maar alle kritiek kan ik al voorspellen, dus binnenkort zit ik tot hier...; ze houdt haar hand bij haar voorhoofd, '...in het staal.'

Van Mierlo's dochter Marie heeft tegen je gezegd dat je niet alles kunt opschrijven, omdat je daarmee vrienden schaadt. Je hebt zijn kinderen aangeboden dat ze het logboek voor publicatie mochten lezen. 'Ja, zeker. Dat is ook gebeurd, alleen heeft Marie het niet meer kunnen lezen (ze stierf 29 juni van dit jaar, *red.*). Ze waren door het logboek geroerd. Ik heb geen enkele aanpassing gedaan.'

Heb je het er nog met Van Mierlo over gehad? Hij heeft *IM* gelezen en het zou kunnen dat hij heeft gezegd: Connie, het is niet zo'n goed plan om dit ook over mij te doen? 'Toen ik hem net kende was hij daar bang voor. Maar als je elf jaar bij elkaar bent, komt er wel verandering in. Hij wist dat het een mooi boek zou worden, ook al had ik geen idee wat ik zou gaan schrijven.'

Toen hij nog leefde wist je al dat je over hem zou gaan schrijven? 'Eigenlijk niet eens zo zeker.'

Maar hij was er laconiek over als het zou gebeuren. 'Ja. Bijna verlangend. Het heeft ook iets moois als iemand over je schrijft. En er wordt toch over Hans geschreven, er komen één of meerdere biografieën. Dat weet je als je een publiek persoon bent.'

Iets anders, hoe is het tegenwoordig met de alcohol? 'Het is een goed medicijn. Dat voortdurend angstig zijn, die paniek, dat levert heel veel spanning op en alcohol is een goede ontspanner. Het is ook een beloning voor: ik heb er wéér een dag

op zitten. Het is een bestrijder van de demonen die komen op het moment dat je alleen naar bed gaat. Het is een vorm van wegmaken. Het is, zal ik maar zeggen, multifunctioneel. **Ga je 's ochtends of 's middags al aan de drank?** 'Nee, nee, dat heb ik nog nooit gedaan. Echt nog nooit. Nee, alcohol heeft nog steeds de functie van beloning, om zeven uur 's avonds, de dag komt ten einde, nu mag je wel een glas.'

Of een fles. 'Of een fles.'

Er volgt een lange stilte.

Ik voel me bijna... 'Voel je je schuldig? Goed zo! Vervelend mens.'

Ze grinnikt.

Als je zo'n boek schrijft, kan het gesprek alleen maar over deze onderwerpen gaan. 'Het is mijn eigen schuld.'

Ze lacht opnieuw. We kijken naar de foto's om haar heen, waarop Van Mierlo er nog zo goed uitziet, maar zij vooral ook. Vergeleken met de Connie op de foto's, de Connie naast Hans, zit er nu op de rode bank een magere, fletse schim. 'Ja schat, vertel mij wat', reageert ze.

Hoort dat bij de rouw: jezelf uitmergelen? 'Ja.'

Je schrijft dat twee zaken in de rouwliteratuur worden onderschat: de schaamte en het seksuele verlangen. Met dat laatste bedoel je dat het lichaam schreeuwt om bevrediging door die man, het moet afkicken. 'Het lichaam is een dom ding, het doet er heel lang over voordat het ophoudt met hunkeren. Het hunkert als een hond, het is ongelooflijk. Daarom lijkt rouw op verliefdheid, er is een continu verlangen, dat is ook het uitmergelende. Je wordt niet mager omdat je niet eet, maar omdat je verliefd bent op iemand die dood is. Omdat je verlangt, je hebt voortdurend die hectiek in je binnenste, je denkt: ik moet naar hem toe, ik word gek zonder die man.'

Heb je dat nog? 'Niet meer zoals in die eerste maanden, maar wel aanvallen. Dan denk ik: jezus, wat erg, het lichaam gehoorzaamt me niet. En daar wordt nergens over geschreven.'

Misschien hebben andere mensen dit ook minder hevig? 'Krijgen we dat weer.'

En waarom schaamte? 'Voor de pijn. Voor de passieve staat waarin je terecht bent gekomen, dat hij niet meer naast me staat, voor de zichtbaarheid van het verlies. Ik ging bijna nooit naar buiten zonder Hans. Ik deed niks alleen. En als hij niet meeging naar lezingen of als ik zonder hem op straat liep, dan stond hij imaginair naast me. Ik voel me nu heel erg iemand niet.'

Op 4 december 2010 schrijf je dat je je sterker gaat voelen en langzamerhand iemand wordt met wie je het de komende tijd moet doen. 'Niet langer mijn liefste ik. Een soort rillerig, verzenuwd knaagdier.' **Ben je intussen een beetje tot rust gekomen?** 'Dingen gaan beter. Ik ben toch weer iemand die een boek heeft geschreven. Dat is *lebensbejahend*, zoals Nietzsche het heeft gezegd, levensbevestigend. Ik kan weer denken: o ja, ik was iemand die boeken maakte. Ik ben schrijver.'